

Op dit meest speelse belfort van onze streken staat een levensgrote leeuw.

Vanuit het belfort heeft men aan de noordkant een gezicht op de oude graanmarkt, de Valencijnse poort, de Lieve-Vrouwkerk en een kompleks van het Arbel-bedrijf.

DOWAAI

door
F. PITTERY
Brussel

Als men een blik werpt op de plattegrond van Dowaaï, dan is - zoals bij de meeste steden van oudere oorsprong - de peervormige omtrek die het eigenlijke centrum afpaalt, opvallend. Ook hier heeft men te maken met een gesloopte vesting: de (soms) brede lanen die op het werk van Vauban aangelegd werden, getuigen hiervan en de paar resterende poorten van de middeleeuwse versterking zijn eveneens overblijfselen van een kompleks defensiesysteem. De inventaris van die vesting is vlug opgemaakt en wie over een auto beschikt kan binnen het half uur alles bekijken: de porte de Valenciennes, de indrukwekkendste met haar twee zware torens verbonden door een solied middenstuk en een platform met een compleet huis erop waarin nog mensen wonen; de meer diskrete porte d'Arras, goed in stand gehouden en met een nog authentieke hefbrug; verder vindt men resten van torens in de bij deze laatste gelegen Jardin de la Tour des Dames en herinneringen in straatnamen, zoals de Rue de la Tour de Bourgogne, maar dat is dan ook alles.

Is het magere van deze „vondsten” symptomatisch voor wat aan tekenen van het verleden - en banden met dit verleden - overblijft in Dowaaï? Een antwoord hierop kan men misschien vinden voor de makette van de stad in het museum die prachtig gedetailleerd de toestand van begin 18e eeuw weergeeft. Men treft er de juist vernoemde poorten aan, ingebouwd in een volledig murensysteem, samen met nóg vijf poorten en twintig torens. Nog andere zaken vallen op: er zijn nog veel tuinen in de stad, niets merkwaardigs voor een tijd waar dit koerant voorkwam bij steden waar de omwalling ruim berekend was; er zijn merkwaardig veel grote gebouwen en de verklaring hiervoor is dat sinds 1562 de stad een universiteit had, hetgeen een overvloed aan kloosters en kolleges met zich meebracht. Op het ogenblik dat Lodewijk XIV deze makette liet maken, samen met die van alle grenssteden in de Zuidelijke Nederlanden (1), was Dowaaï slechts een goede dertig jaar onder Frans bewind, om precies te zijn vanaf 1668. Afgezien

De oorlogen hebben dit huis van de Dauphin gespaard en het staat nu midden de nieuwbouw op de Place d'Armes, vlak bij het belfort

De rustige kaaien aan de Scarpe nodigen uit tot een wandeling.

van een paar kortere periodes van 13 en 64 jaar in de 13e en 14e eeuw, toen de koning van Frankrijk reeds tijdelijk zijn hand op de stad gelegd had, had Dowaaï bijna altijd deel uitgemaakt van het graafschap Vlaanderen, waarvan het de uiterst zuidelijke stad was en het deelde dan ook in alle wisselvalligheden ervan. Deze bijzondere geografische situatie verleende de stad een bijzondere „diplomatieke” en militaire waarde. Grote gevechten werden er echter nooit geleverd - die werden noordelijker gestreden - maar tot tweemaal toe, onder Filips August en onder Filips de Goede, diende het als pand t.o.v. de rest van Vlaanderen. De Franse koningen hielden nooit op Dowaaï te willen veroveren, maar als ze de stad in handen kregen was het nooit zonder restrikties, evenwel met de hoop dat de toestand zich te hunnen voordele zou bestendigen. Dit gebeurde dan uiteindelijk - zoals reeds vermeld - in 1668, hetgeen internationaalrechtelijk bevestigd werd in 1714, bij het Verdrag van Utrecht (2). Maar een aantal konstantes bleven: de gemeentelijke vrijheden door achtereenvolgende keuren bevestigd, de winstgevende graanhandel en de uitoefening van het gezag door een gesloten groep „grote burgers” die hardnekkig de eksklusiviteit ervan verdedigden. Ook hun patriciërshuizen staan uitgestrooid in de kronkelige straten van de makette vóór ons.

Maar verlaten we dit uniek boeiende dokument uit het verleden om onze speurtocht in de kern van de stad zelf voort te zetten. Het eerste wat onze aandacht trekt is ongetwijfeld het belfort. Onvervalst en bijna als door een wonder gespaard, staat het aan de rand van een stadsgedeelte dat tijdens de jongste oorlog bijna helemaal verwoest werd. Op de top staat een Vlaamse leeuw met in zijn klauwen het vaandel van de stad. Het kan beklommen worden, onder leiding van een gids van de V.V.V. die u - als de groep niet te groot is - overstelpt met details en achtergrondgegevens. Op de eerste verdieping treft men in de oude wachtzaal een prachtige Vlaamse schouw aan, met op één van de steunen een kop van gravin Johanna erin verwerkt. Boven gekomen baadt men letterlijk in de klokken: er zijn er nu 47 en ze zijn pas in 1954, na een aantal oorlogssperikelen, weer hersteld kunnen worden. Ze spelen een aantal plaatselijke wijsjes, waaronder natuurlijk dat van „Gayant”. Met een blik naar buiten overziet men gemakkelijk de hele stad, want de diameter hiervan is maar een goede twee kilometer, maar de randgemeenten strekken zich een heel eind verder aan de einder uit. Aan de noordkant valt de collegiale kerk Sint-Pieter onmiddellijk op door de grote omvang van haar middenbeuk, een gewaarwording die men binnenin het gebouw nog sterker ondergaat. Wie niet bang is van gewaagd geklauter kan, mits toestemming van de gids, helemaal in de bovenste spits klimmen, waar men een uniek uitzicht op het belfort en de gebouwen van het stadhuis aan de voet heeft.

In dit stadhuis vindt de bezoeker dan de gotische zaal uit 1463, waar de magistraat zetelde en zich tot het volk richtte bij middel van een nu (helaas) verplaatst balkon; hier staat eveneens een bezienswaardige schouw uit de 16e eeuw, maar de rest van de decoratie, kennelijk geïnspireerd door de Romantiek, is zeer dubieus. Opmerkelijk is - op de muur kant belfort - de leuze „Vlaanderen den Leeuw”. De aan die zaal palende kapel van de schepenen (15e eeuw), nu hoofdingang geworden, is omwille van haar centrale kolom die het hele gewelf draagt, het zien ruimschoots waard. Benevens een salon uit de tijd van Lodewijk XV - en in diens stijl uiteraard - zijn er een groot aantal bijgebouwen waar nu de administratie zetelt en waarvan de stijl is afgestemd op die van het middeleeuws centraal gedeelte, zodat het geheel - zonet authentiek - dan toch homogeen is. Deze rondgang eindigt met een bezoek aan de Lakenhalle, een soort kelderbeschoot met mooie gewelven die met veel smaak gerestaureerd werden. Hier bevindt zich een oude steen die men ter plaatse wist uit te graven en waarop de gotische D van Dowaaï staat gebeiteld die tot model gestaan heeft voor dit populair geworden embleem (zie ons titelbeeld).

Vlak bij het belfort en stadhuis ligt de Place d’Armes, de oude Graanmarkt (Markié au blé - zoals men alhier zei), die nu voor een groot gedeelte na 1945 hersteld is in een stijl en vooral in een materiaal waar de meeste inwoners van Dowaaï niet over te spreken zijn. Middenin bevindt zich nog een goed gerestaureerd huis uit 1754, dat van de Dauphin, met een mooi balkon uit smeedijzer.

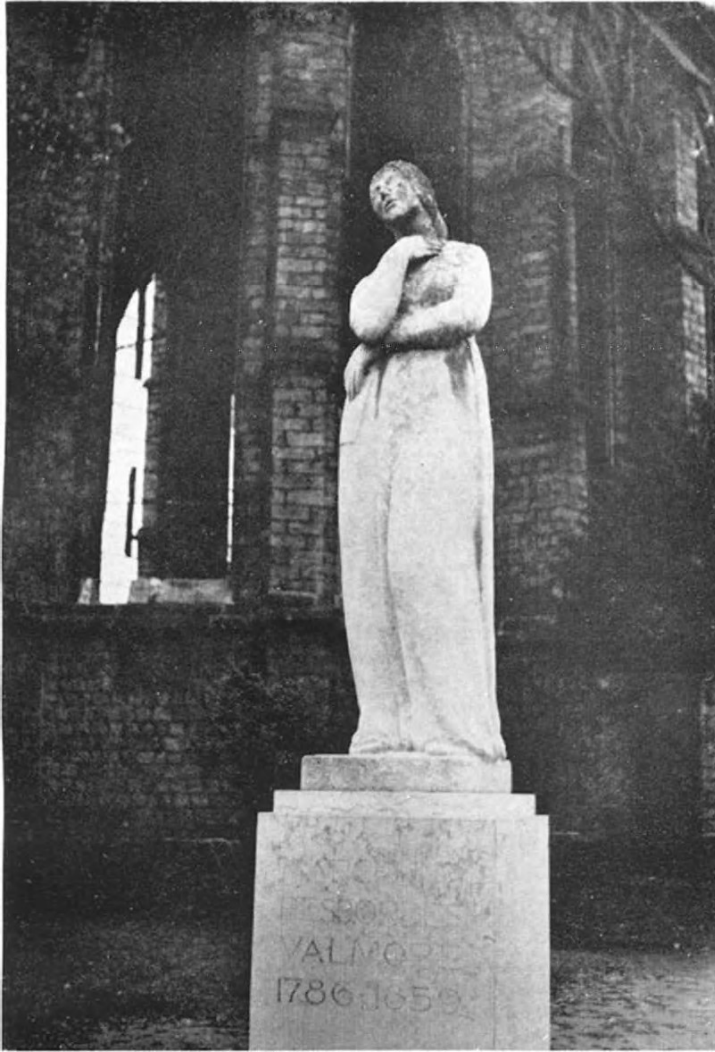
Vierhonderd meter verder, naar de Porte de Valenciennes toe, vinden we de Lieve-Vrouwekerk waar op 5 oktober 1562 de universiteit geïnstalleerd en de eerste rektor gekozen werd. Een bezoek blijft noodzakelijkerwijs beperkt tot het uitwendige van dit gotische bouwwerk, daar

De Atrechtse Poort staat nu onschuldig middenin een parkje en laat alleen maar voetgangers door.

Na de vestiging te Dowai van het Parlement van Vlaanderen werden vele herenhuizen in Franse stijl gebouwd, zoals dit Hôtel d'Aoust.

Niet ver van haar geboortehuis staat het beeld van de dichteres Marceline Desbordes-Valmore, aan de voet van de nog niet helemaal herstelde Lieve-Vrouwkerk.

nog altijd gewerkt wordt aan de restauratie ervan. Aan de voet schijnt het beeld van de plaatselijke dichteres Valerie Desbordes-Valmore permanent te treuren over de met klimop begroeide alleenstaande muren van het grondig geteisterde gebouw. Maar ook de universiteit is weggegaan! Van de oprichting ervan was reeds sprake in 1531 - onder Karel V dus - maar het is pas onder Filips II dat ze tot stand kwam, mede onder impuls van de strijd tegen de reformatie en met de steun van de jezuiten. Ze was opgevat als een ontubbeling van Leuven en bestemd voor studenten uit de franstalige provincies van de Nederlanden; maar haar snel groeiende faam en de evolutie van de omstandigheden hadden een toevloed van buitenlandse studenten tot gevolg. Eén van die omstandigheden was gelegen in het feit dat Oxford en Cambridge gezuiverd werden van katholieken: eerst weken de professoren uit naar Dowaaï en weldra volgden een aantal van hun studenten. Deze Engelse kolonie gaf aan de stad in die tijd een zeer speciaal kachet, ook al omdat deze groep over eigen ordehuizen en zelfs over een Engels kollege beschikte; de Engelse Rekoletten hadden er de Sint-Jakobskerk en hun Benediktijnse landgenoten hielden er met hun vestiging tot in 1903 stand. Daar de omwalling van de stad om militaire redenen heel ruim berekend was voor de strikt burgerlijke behoeften, was er een overvloed aan plaats voor het bouwen van kolleges en studententehuizen; ook déze omstandigheid bracht met zich mee dat op een bevolking van 20.000 er snel 1.800 studenten waren, een voor die tijd relatief belangrijk cijfer. Na de storm van de Revolutie te hebben doorstaan - enkele fakulteiten zetten het universitair onderwijs zelfs voort - wordt uiteindelijk besloten tot het overbrengen van de universiteit naar het intussen sterk uitgegroeide Rijsel. De staatsuniversiteit aldaar zet vanaf 1888 de traditie van Dowaaï voort, altans in naam, en heeft zodoende in 1964 haar vierhonderdjarig bestaan gevierd.

In een verloren hoek van de stad staat het Tempeliershuis, met de typische ingangspoort die u hier ziet.

In de Jardin de la Tour des Dames staan nog een paar torens van de oude ommuring.

Na die flash-back die het puin van de Lieve-Vrouwkerk ons ingaf, zetten we onze speurtocht naar mogelijke sporen van het Dowaaise verleden verder. Wie veel van de talrijke patriciërshuizen uit de glorie tijd van de stad terug wil vinden, ondervindt spoedig dat hij bedrogen uitkomt. De oorlog heeft hier te zeer gewoed, na de inname van de stad door Lodewijk XIV in 1667, bij de definitieve verovering in 1712 en tijdens de twee wereldoorlogen, dan dat nog veel overeind zou staan. In de wirwar van de straten achter het stadhuis vinden we nog het mooi bewaarde Hôtel d'Aouët - het herbergt nu de directie van de mijnen -, een goed specimen van de stijl waarin vooraanstaande families in de periode van wederopbouw na de krijgsverrichtingen van 1710-12 bouwden en waarbij de smaak van de Faubourg St.-Honoré en Versailles duidelijk de toon aangaf boven de plaatselijke tradities.

De achtergrond waarop zich dit afspeelde is het verplaatsen in 1714 van het Parlement van Vlaanderen van Doornik - eerst had het een kort oponthoud in Kamerijk - naar Dowai, waar het tot aan de Revolutie bleef. Men vergisde zich niet: dit Parlement de Flandre was een puur Franse creatie die het koninklijk gezag in dit streepje Vlaanderen langs de nieuwe grens uitgestrekt - het latere Département du Nord - moest helpen vestigen. Voor Dowai had het een invasie van een veertigtal „grandes familles” tot gevolg, hetgeen aan de stad een totaal andere oriëntering gaf. In het Parlement - het huidige Paleis van Justitie, langs de Scarpe gelegen - komt dit nog duidelijk tot uiting, o.m. in de zaal van de algemene vergaderingen, in zuivere Louis XV-stijl uitgewerkt, met eiken lambrizeringen, allegorische tafereelen door Brenet en een geschilderd portret van Lodewijk XIV. Maar ook deze instelling, of beter gezegd, de opvolger ervan, de préfecture, ging verloren voor Dowai, want ze verhuisde al bij de eerste reorganisaties van de Revolutie naar Rijsel. Een soort voortzetting van de tradities ervan vindt men in de aanwezigheid van een Hof van Beroep, hetgeen de stad de juridische hoofdplaats voor de beide departementen van het Noorden van Frankrijk maakt.

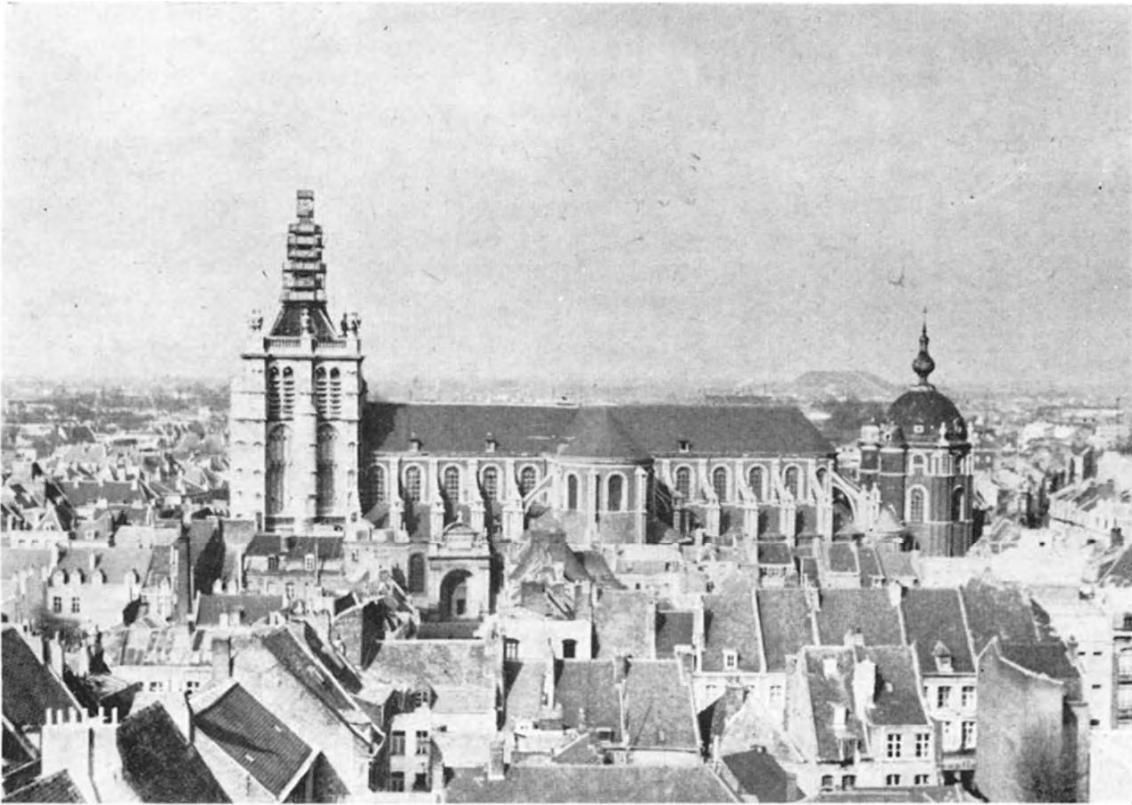
Van de kaaien van de Scarpe - waar het rustig wandelen en vissen is, want het verkeer te water gaat over een gekanaliseerde omleiding - kunnen we, de rivier overstekend, een sprong doen naar de Chartreuse, waar na de jongste oorlog het museum gevestigd werd. Het kompleks in Vlaamse Renaissance is een indrukwekkende tegenspraak van wat zopas beweerd werd over oude woningen: men is erin geslaagd dit hôtel van de families d'Abancourt-Montmorency uit de 16e eeuw, in 1662 door de Karthuizers overgenomen en vergroot, te redden uit de handen van de artillerie die dit tot een opslagplaats misvormd had. De herstellingswerken zijn nog verre van voltooid: na de kloostergang - nu al te bezoeken - krijgt de kerk een grondige oprissing, zodat wat er overblijft van het later aangebouwde klooster, geleidelijkaan tot het museumgedeelte zal gaan behoren.

Dit museum is één van de interessantste van Frans-Vlaanderen, alleen al omdat de meesters der Nederlanden - vanaf de 15e eeuw - er goed vertegenwoordigd zijn. De hoofdbrok is het werk van de Dowaienaar Jan Bellegambe met zijn veelluik van de H. Drievuldigheid en de Triptiek (helaas zonder middenstuk) van de Onbevleete Ontvangenis, het ene afkomstig uit de nabijgelegen abdij van Anchin, het andere gemaakt voor rijke burgers uit de stad (3). Van een andere stadsgenoot, Johan van Bologna, staan hier alleen kleine bronzen beeldjes, want zijn hoofdwerk is in Italië gebleven, waar hij werkzaam was. Verder is er een goede keus uit de Vlaamse schilders van de 17e eeuw, voornamelijk van de Antwerpse school. Konservator J. Guillouet weet zijn museum tot een levend centrum te maken door nu en dan grote overzichtstentoonstellingen te organiseren, zoals de opmerkelijke expositie „Douai dans la Flandre de Charles-Quint” die in 1960 gehouden werd. Van de verdere uitbouw van dit boeiende centrum mag het beste gehoopt worden!

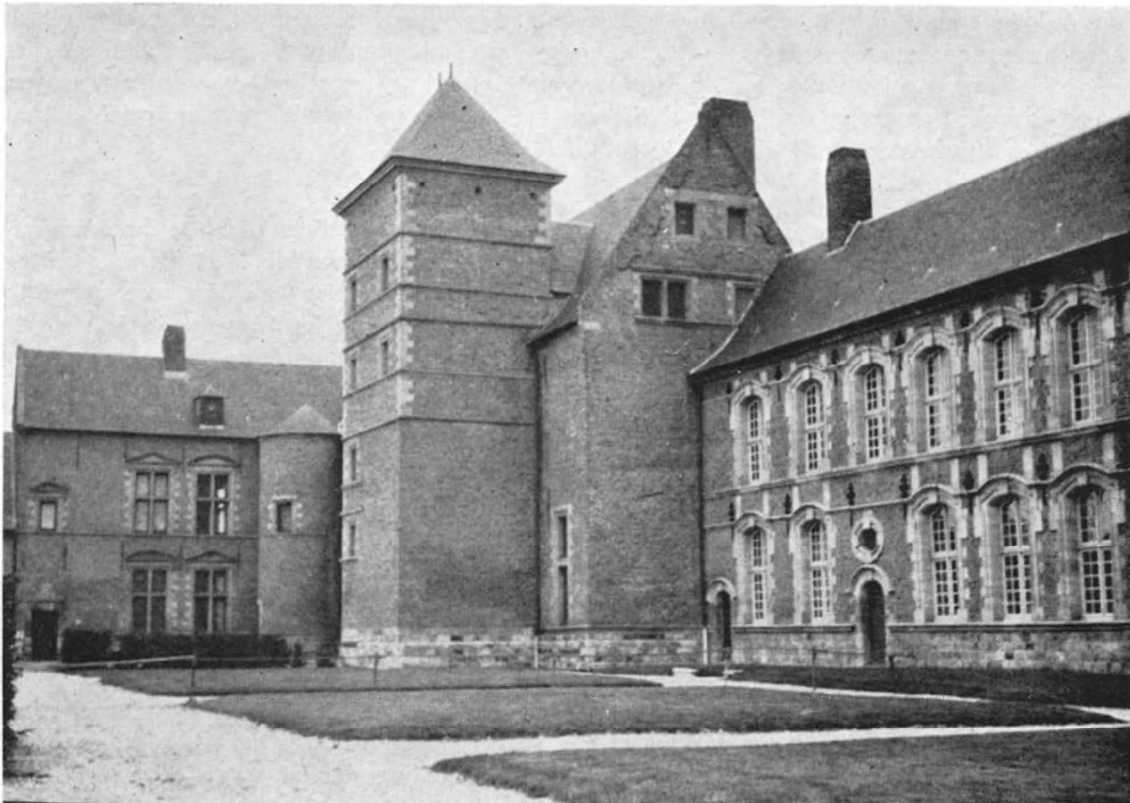
Wie het helemaal zien wil, kan ook even tot naar het noorden van de stad stappen - zo groot is het er allemaal niet! - en er de resten gaan bewonderen van een oud Tempeliershuis, gesticht in 1155, maar met gebouwen uit later tijden die wat gerestaureerd werden en er nu weer verlaten uitzien in een verwilderde tuin.

Een belangrijke brok uit het verleden is echter voor wie een vluchtig bezoek aflegt, verstopt achter de muren van de plaatselijke bibliotheek, een instelling die misschien nog de belangrijkste erfenis heeft ontvangen van dit „Athene van het Noorden” (of: Athene van Vlaanderen), zoals de uiversiteitsstad Dowai wel eens genoemd werd. Het ruim opgevatte moderne

De kollegiale kerk Sint-Pieter stamt uit het midden van de 18e eeuw, maar de toren werd reeds gebouwd vanaf 1513.

Dit fraaie gebouw in Vlaamse Renaissance-stijl herbergt nu het museum.

gebouw bezit - naast de gebruikelijke fonds voor uitlening - een indrukwekkende reeks incunabelen zoals het Getijdenboek van Thomas Morus, een Bijbel der Armen, het Opus Tertium van Bacon en een verzameling brieven van St.-Bernardus.

En is dan verder de cesuur met wat Dowaaï vroeger was dan toch zo groot? Niet helemaal! Op de zondag volgend op 5 juli - dit jaar dus 10 juli - komen de vroegere tijden weer levend op straat: vader en moeder Gayant met hun kinderen, het hele plaatselijke reuzengezin defileert midden tussen het volk dat zich „enfants de Gayant” noemt en drie dagen lang feestviert. Over de oorsprong van deze reus („Gayant” is Pikardisch voor „géant”) zijn verschillende versies in omloop, waarvan de meest steekhoudende zou zijn dat de reus voor het eerst verscheen in een processie die in 1480 gehouden werd om het afslaan van een aanval van de Fransen o.l.v. Lodewijk XI - één jaar voorheen - te vieren. De H. Mauraud - zoon van een voormalig plaatselijk ridder - zou hierbij een handje toegestoken hebben en hij zou het dan zijn die in de figuur van de reus zou zijn voorgesteld. Dit is altans de mening van Quenson, die over dit onderwerp een boeiende studie schreef. Er zijn nog meer bewijzen die in die richting wijzen; toen in 1770 de bisschop van Atrecht in een mandement zijn ongenoegen over Gayant en de feesten errond liet kennen, kwam het hoofd van het Parlement van Vlaanderen hem te hulp, o.m. met het argument dat de persoon van Gayant zou zijn „injurieuse envers la royauté actuelle en raison de sa cause odieuse, c’est à dire de la mise en fuite des Français dont elle perpétue ainsi le souvenir”. De reus - intussen uitgebreid met vrouw en kinderen - moest het bezuren en het duurde tot in 1779 voor men hem opnieuw in de straten zag verschijnen. Zijn persoon werd opnieuw het mikpunt van de nieuwe heersers in 1792 en hij kwam pas in 1801, toen de kerken heropend werden, weer te voorschijn. Vandaag de dag is de plaatselijke reus geen voorwerp meer van zo’n heetbloedige controverses, mede uiteraard omdat de kerkelijke en historische achtergrond sterk afgezwakt is. „Enfants de Gayant” is nu een biermerk geworden en overal prijkt de naam van de reus in de meest onverwachte combinaties, van de „Gayant-frites” vóór het station tot de officiële „Cité Gayant” in één van de nieuwe wijken.

Maar het volk van Dowaaï heeft tegenwoordig minder redenen om zich te verheugen. In deze traditioneel „veilige” gebieden begint zich een economische crisis af te tekenen die sociale onrust tot gevolg heeft. Toen na een herverkiezing in maart van dit jaar de heer Charles Fenain burgemeester werd, was zijn eerste taak talrijke vakbondsdelegaties te ontvangen die hem hun verontrusting over de situatie kwamen uiteenzetten en hun desiderata formuleren. Niet alleen werd gesproken over lonen en arbeidsduur, maar vooral over de steeds schaarser wordende werkgelegenheid in stad en streek. Veel bedrijven hebben personeel moeten ontslaan of drastisch het aantal werkuren moeten verminderen. In zijn openingsrede voor de gemeenteraad verklaarde echter Fenain: „Cette situation n’est pas propre à Douai, elle existe dans le Nord, dans la Première Région Economique et même dans toute la France...” en verder: „Chacun convient qu’il faut implanter à Douai et dans d’autres communes de l’arrondissement des industries nouvelles.”

Want niet alleen heeft Dowaaï te kampen met moeilijkheden in haar plaatselijke industrie - alleen het metaalverwerkend bedrijf Arbel staat, met een paar duizend arbeiders, solied - maar het ondervindt de weerslag van een reeks mijnsluitingen verderop in Artesië, waar het des te gevoeliger voor is daar de stad als administratieve zetel van de hele mijnstreek van Noord-Frankrijk fungeert. In het slot van zijn rede kondigt de heer Fenain de oprichting aan van een Comité d’Expansion voor het hele arrondissement en over haar werk verklaarde hij: „C’est un travail important et de longue haleine qui engage l’avenir tant de la Ville de Douai que des communes limitropes” en hierop ingaande had de burgemeester het over „vereenvoudigde structuren” die in samenwerking met de urbanist van de streek zouden uitgewerkt worden. Zinspeelde hij hier op het feit dat het grondgebied van de stad nauwelijks uit het middeleeuws keurslijf gegroeid is - met op een paar plaatsen tóch wel een uitwas - en zodoende moeilijker in samenwerking met de volkrijke randgemeenten een afdoende oplossing kan vinden? Het is in Dowaaï een publiek geheim dat minstens twee van die gemeenten, nl. Waziers en Sin-le-Noble, er niets van willen weten omdat ze hun comfortabele kommunistische meerderheid niet willen verliezen door samen te smelten met een stad waar bij de jongste verkiezingen nog de linkse tegenkandidaat alsmaar geen voet aan de grond kreeg.

Kan men tot slot van dit artikel - een helaas al te vluchtig overzicht - konkluderen met eens te meer een bekend adagium te parodiëren en zeggen dat „Douai n'est plus dans Douai"? Voor wat de band en de continuïteit met het verleden betreft, kan men mediteren op het sintetiserend oordeel dat Espinas neerschrijft aan het slot van zijn historisch overzicht van het middeleeuwse Dowaaï: „Douai se rattachait au fond à la Flandre par sa position naturelle en contre-bas des collines de l'Artois et sur une rivière coulant vers le Nord, puis, en conséquence par le rapprochement de son système juridique et économique avec les institutions de caractère flamand". Deze natuurlijke binding ging teniet omdat het dingen van de Franse koningen naar het bezit van deze stad ten slotte met succes bekroond werd. Het kende nog de kortstondige schittering van een provinciale hofhouding die één van deze koningen haar geschenken had, maar ook dit verdween om vanuit meer representatieve oorden de administratieve principes van het nieuwe bewind te gaan toepassen. De aanwezigheid van het Hof van Beroep kan in dit verband als een magere troostprijs beschouwd worden. Een halve eeuw later ging wat de stad van Renaissance en Kontrareformatie geërfd had, de Universiteit, dezelfde weg op. De meridiaan van Dowaaï had trouwens al plaats gemaakt voor andere meridianen om zon- en maanstand te berekenen!

Een geluk voor de stad was het dat ze bijna aansluitend hierop van de opgang van Noord-Frankrijk als sterk geïndustrialiseerd gebied kon profiteren en er door haar geografische positie een goeddoende afstraling van kreeg. Bij het nationaliseren van de steenkolenmijnen na W.O. II werd het verkozen als zetel van de eengemaakte Charbonnages du Nord. Dit bracht wat nieuw leven met zich mee, maar hiermee haalde de stad in haar muren weer eens een orgaan binnen dat op lange afstand een likwidatieonderneming wordt. Dit proces is reeds volop aan de gang en het is in dit perspectief - en andere die de EEG al geopend had - dat we de noodkreet van vakbonden en plaatselijke overheid moeten zien te begrijpen.

Het Vlaamse verleden van deze stad is misschien ver en gelet op de problemen die zich nu stellen schroomt men zich ietwat het nog op te halen. Maar bij de autochtonen leeft nog die ietwat hoekige koppigheid die ze de feiten nuchter doet zien en ze de instelling geeft om de zaken positief aan te pakken. Dit is allicht wel hun meest kostbare erfenis. Zij is het die ze in staat kan stellen aan hun kleine gemeenschap in het groter - en groter wordende - verband de plaats te doen innemen die haar toekomst.

---

(1) De foto's van de makettes van die steden welke nu in België liggen, werden onlangs door de zorgen van Pro Civitate voor rekening van het Gemeentekrediet uitgegeven, voorzien van aantekeningen.

(2) We gaan hier niet verder in op de geschiedenis van Dowaaï, althans niet systematisch. Wie hiervan een goede syntese wil hebben, raadplege het werk van G. Espinas, „La vie urbaine de Douai au Moyen Age", Paris, 1913, in deel één, „Histoire externe de la ville", blz. 5-84.

(3) J. Bellegambe werd uitvoerig behandeld door Dr. J.E. Van den Driessche in O.E., jaargang 1964, nr 2. Op blz. 86 vindt u een foto van het Veelluik van de H. Drievuldigheid.